

ВІДГУК

офіційного опонента доктора історичних наук, провідного наукового співробітника відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Гая-Нижника Павла Павловича

**на дисертацію ПАСТОВЕНСЬКОГО АНТОНА СЕРГІЙОВИЧА
на тему «ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ
ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ: ВІД
СПІВПРАЦІ ДО КОНФРОНТАЦІЇ»
на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 052-Політологія**

Трансформація політичних відносин між Європейським Союзом та Російською Федерацією належить до тих процесів, через які змінюється двостороння взаємодія і водночас перебудовується весь європейський політичний та безпековий порядок. Упродовж 1991–2025 років договірно оформлене партнерство, інституційні формати діалогу й економічна взаємозалежність поступово втратили здатність переводити суперечності у політичний компроміс. Анексія Криму та розв'язання війни на Донбасі у 2014 році перевели відносини ЄС–РФ у режим відкритої конфронтації, тоді як повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році остаточно закріпило її воєнно-політичний і довгостроковий характер. Відтак предмет дослідження безпосередньо пов'язаний із проблемами суверенітету, допустимості політичного примусу, стійкості міжнародних інституцій та спроможності Європейського Союзу захищати заснований на праві регіональний (субконтинентальний) порядок.

Наукове значення обраної теми визначається потребою пояснити механізм цього переходу. Самої хронології криз або констатації ціннісної несумісності сторін для такого пояснення недостатньо. Необхідно встановити, яким чином безпековий тиск, ерозія інституцій, політизація економічної взаємозалежності та нормативно-дискурсивний розрив взаємодіяли як складові єдиного причинного комплексу. Саме таку проблему ставить здобувач, трактуючи співпрацю й конфронтацію як якісно різні режими політичної організації, що не зводяться до простого ступеня інтенсивності контактів.

Вивчення рукопису дисертації дає підстави стверджувати, що авторський підхід до розкриття обраної проблематики має системний, комплексний і належно аргументований характер. Обґрунтованість сформульованих наукових положень і висновків забезпечується чітко визначеними теоретико-методологічними засадами, послідовною логікою дослідження, узгодженістю його мети, завдань, структури та отриманих результатів. Понятійний апарат роботи сформовано відповідно до предметного поля політичної науки, а співпрацю і конфронтацію розглянуто як якісно відмінні режими політичної взаємодії. Це дало змогу авторові вийти за межі хронологічного опису криз у відносинах ЄС і РФ та зосередитися на виявленні причин, механізмів і закономірностей їхньої трансформації.

Теоретична обґрунтованість дослідження посилюється поєднанням неореалістичного, ліберально-інституціоналістського, конструктивістського та дискурсивно-інституціонального підходів. Їх застосування дало змогу розглянути трансформацію відносин ЄС–РФ одночасно крізь призму структурного безпекового тиску, функціонування політичних інституцій, економічної взаємозалежності, нормативних розбіжностей і зміни політичних дискурсів. Обраний методологічний інструментарій охоплює історичний і порівняльний методи, інституційний аналіз, метод відстеження процесу, дискурс-аналіз, структурно-функціональний підхід та зіставлення різних груп джерел. Така методологічна побудова забезпечила багаторівневий аналіз предмета дослідження й дала змогу простежити зв'язок між окремими політичними рішеннями, накопиченням структурних суперечностей і переходом від моделі співпраці до конфронтаційної моделі відносин.

Джерельна база дисертації є достатньо широкою та репрезентативною. Вона охоплює установчі, стратегічні й нормативні документи Європейського Союзу, рішення його інституцій, санкційні регламенти, матеріали міжнародних організацій, зовнішньополітичні концепції та офіційні документи Російської Федерації, а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників. Зіставлення нормативних актів, політичних заяв, інституційних рішень і

фактичної практики сторін дало змогу перевірити висунуті положення та уникнути однобічного тлумачення досліджуваних процесів. У сукупності це створило належні передумови для глибокого аналізу об'єкта і предмета дослідження, обґрунтування її наукової новизни та коректного формулювання підсумкових висновків.

Структура дисертації відповідає поставленій меті та дослідницьким завданням, забезпечує логічну послідовність і завершеність викладу. У кожному розділі послідовно розкрито один із взаємопов'язаних складників цілісної авторської концепції: від теоретичного осмислення політичних відносин і методології їх дослідження – до періодизації трансформаційного процесу та визначення механізмів закріплення конфронтації. Така побудова роботи дозволила авторові не лише систематизувати значний фактичний матеріал, а й сформулювати цілісне пояснення зміни політичної логіки відносин між Європейським Союзом і Російською Федерацією.

Важливим науковим результатом, представленим у першому розділі, є концептуалізація трансформації відносин ЄС–РФ як зміни режиму політичної взаємодії. Запропонована модель поєднує п'ять вимірів і три рівні аналізу, що дало змогу пояснити перехід від співпраці до конфронтації через зміну функцій інституцій, економічних зв'язків, безпекових форматів і політичного дискурсу.

У другому розділі вагомим результатом є періодизація відносин ЄС–РФ у 1991–2025 роках. Автор виокремлює чотири етапи: інституціоналізацію прагматичного партнерства (1991–2000), поглиблення співпраці з одночасним накопиченням суперечностей (2000–2013), конфліктну взаємозалежність і санкційне стримування (2014–2021), відкриту конфронтацію та стратегічне роз'єднання (2022–2025). Водночас 2008 рік визначено як кризовий сигнал, 2014-й – як якісний злам, а 2022-й – як остаточний перехід до конфронтації. Така періодизація показує, що нестійкість партнерства зумовлювалася накопиченням суперечностей та асиметрією очікувань сторін.

Важливим здобутком розділу є включення України до концептуального ядра дослідження. На її прикладі автор показує несумісність двох моделей регіонального порядку: європейської, заснованої на міжнародному праві, суверенній рівності держав і свободі зовнішньополітичного вибору, та російської, що передбачає підпорядкування сусідніх держав інтересам РФ. Відтак суверенітет і територіальна цілісність України постають одним із головних питань, навколо яких сформувалося принципове протистояння між ЄС і Росією.

У третьому розділі показано, як сформувалася конфронтаційна модель відносин між ЄС і РФ. Автор пов'язує цей процес із загостренням ціннісних суперечностей, зміною політичного дискурсу та переходом ЄС до санкцій, стратегічного стримування й енергетичного роз'єднання з Росією. Ці явища розглянуто як взаємопов'язані складники переходу від співпраці до конфронтації. Розкриття їхньої взаємодії є одним із ключових наукових результатів дисертації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання для аналізу зовнішньої політики ЄС та України щодо РФ, оцінювання ризиків асиметричної взаємозалежності, ефективності санкційного стримування, стратегічних комунікацій і протидії інформаційним впливам. Матеріали роботи можуть бути застосовані також у викладанні політичної науки, міжнародних відносин, європейських і безпекових студій.

Загальний зміст дисертації та публікацій здобувача дає підстави стверджувати, що подане до захисту дослідження є цілісним і завершеним. Одержані результати містять наукову новизну, мають теоретичне та практичне значення й належно обґрунтовані проведенням аналізом. Основні положення роботи пройшли необхідну апробацію під час наукових і науково-практичних конференцій та відображені у публікаціях здобувача.

Позитивно слід відзначити логічну відповідність мети, завдань, структури й загальних висновків. Кожному з шести дослідницьких завдань у висновках відповідає окремий результат; висновки узагальнюють

встановлений механізм трансформації та виходять за межі простого переказу розділів. Посилання на використані джерела оформлено належним чином, а джерельна база репрезентує основні напрями наукового осмислення досліджуваної проблеми та забезпечує обґрунтованість сформульованих положень і висновків.

Однак поряд із позитивною оцінкою результатів дисертації А. С. Пастовенського необхідно відзначити низку положень, які мають дискусійний і рекомендаційний характер:

1. Україну переконливо визначено як індикатор несумісності європейської та російської моделей регіонального порядку. Водночас доцільно чіткіше розмежувати її роль як індикатора, каталізатора трансформації та самостійного суб'єкта, що безпосередньо впливав на політику ЄС щодо РФ.

2. У дисертації розкрито емпіричні прояви основних функцій санкцій та враховано їхню взаємодію з іншими чинниками стримування РФ. Водночас окремі індикатори не зведено в цілісну систему критеріїв, яка дала б змогу послідовно оцінити ступінь реалізації сигнальної, обмежувальної, коаліційної та довгострокової стратегічної функцій.

3. У висновках трансформацію відносин ЄС–РФ представлено як прояв ширшої закономірності, що розкриває межі інституційної співпраці з авторитарними державами. Проте специфічний статус РФ як ядерної держави, постійного члена Ради Безпеки ООН, енергетичного постачальника та держави з імперськими претензіями обмежує можливість безпосереднього поширення цих висновків на інші випадки. Тому варто чіткіше окреслити межі застосовності авторської моделі та визначити, які її положення можуть бути перевірені на інших прикладах взаємодії ЄС з авторитарними режимами.

4. Вважаю, що слід було приділити більше аналітичної уваги впливу позиції адміністрацій США та європейських країн – не членів ЄС на *real politic* та *strategy politic* у взаєминах між офіційними Брюсселем і Москвою.

5. Дослідження якісно би «виграло» від наведення автором окремих фактологічно-цифрових відомостей та динаміки їхніх змін, наслідків і впливів

у як у загальних взаємовідносинах ЄС та РФ, так і щодо кожної зі сторін зокрема.

Наведені зауваження мають дискусійний характер, окреслюють перспективи подальшого розвитку авторської концепції та не зменшують наукової цінності й завершеності дисертаційного дослідження.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація ПАСТОВЕНСЬКОГО АНТОНА СЕРГІЙОВИЧА на тему «ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ: ВІД СПІВПРАЦІ ДО КОНФРОНТАЦІЇ» відповідає спеціальності 052 «Політологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, Порядку присудження ступеня доктора філософії, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, Вимогам до оформлення дисертації, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2017 № 40, що висуваються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук,

провідний науковий співробітник

відділу політичної культури та ідеології

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділу кадрів
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України

П. П. Гай-Нижник